

УДК 351.773

Т. П. Авраменко,
к. держ. упр., докторант НАДУ при Президентіві України
Н. О. Васюк,
к. держ. упр., доцент кафедри управління охороною суспільного здоров'я,
НАДУ при Президентіві України

УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ПРОТИДІЇ ПОШИРЕННЮ СОЦІАЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ У ПЕРІОД СИСТЕМНИХ ЗМІН

T. Avramenko,
PhD in Public Administration, Doctorate National Academy of Public Administration under the President of Ukraine,
N. Vasiuk,
PhD in Public Administration, Associate Professor Dept. of Public Health, National Academy of Public
Administration under the President of Ukraine

IMPROVING PUBLIC POLICY OF COMBATING THE SPREAD OF SOCIALLY DANGEROUS DISEASES DURING SYSTEM CHANGES

У статті проаналізовано нормативно-правові аспекти з питань профілактики соціально небезпечних захворювань та запропоновано шляхи удосконалення державної політики щодо профілактики поширення соціально небезпечних захворювань в умовах системних змін.

In the article the regulatory legislation aspects of the prevention of socially dangerous diseases and suggests ways to improve public policy on prevention of socially dangerous diseases in systemic change.

*Ключові слова: охорона здоров'я, соціально небезпечні хвороби, ВІЛ / СНІД, туберкульоз.
Key words: health care, socially dangerous diseases, HIV / AIDS, tuberculosis.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сьогодні Україна переживає складний період: період випробовувань і викликів. Тому перегляду підлягають всі напрями державної політики. Особливої ж уваги потребують питання соціальної політики, зокрема проблема поширення соціально небезпечних хвороб, які після періоду деякого спаду, в умовах системних змін можуть набути нової хвилі епідемічної загрози.

Відповідно до норм, закріплених у Конституції України, основною функцією держави у галузі охорони здоров'я громадян є забезпечення комплексу заходів щодо збереження, покращення якості здоров'я та запобігання масовим, насамперед інфекційним, захворюванням, які у разі набуття некерованого перебігу призводять до значних втрат трудового потенціалу нації через інвалідність та смертність населення [1]. Тому саме сьогодні є надзвичайно важливим удосконалення державної політики щодо протидії поширенню соціально небезпечних захворювань.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання розвитку та реформування сфери охорони здоров'я та її законодавчого забезпечення вже стало предметом розгляду багатьох дослідників. Серед них слід назвати М. Білінську, З. Гладуна, Л. Жаліло, А. Засць, Н. Кризину, О. Мартинюк, В. Москаленка, В. Пашкова, Я. Радиша, І. Рожкову, І. Солоненка, Н. Янюк та інших науковців. Проблеми становлення служби державного санепіднагляду в Україні розглядаються в роботах С. Бережного, М. Люльчук, В. Москаленка, А. Підаєва, А. Щербинської та ін. Роль сектору охорони здоров'я з профілактики ВІЛ-інфекції / СНІДу й туберкульозу в Україні досліджувалася в роботах Т. Александрині, Л. Аряєва, Л. Беленської, Н. Жилки, О. Юрченка, А. Якобчука та ін. Питання забезпечення невідкладного супроводу для ВІЛ-інфікованих та хворих на СНІД висвітлювалися у працях О. Балакіревої, Н. Борецької, Т. Семигіної, О. Яременка та інших.

У дослідженні І. Хожило обґрунтовано теоретичні положення і практичні рекомендації щодо розвитку механізмів формування та реалізації державної політики України у сфері профілактики ВІЛ-інфекції/СНІДу [2].

Т. Семигіна, О. Вовкогон визначають сучасний стан поширення ВІЛ/СНІДу, туберкульозу, наркозалежності та інших хвороб, зміст та практику впровадження заходів первинної, вторинної й третинної профілактики, що впроваджуються в Україні та покликані протидіяти найгострішим соціально небезпечним хворобам, їх залежність від ідеологічних чинників і політичної культури суспільства [3].

Серед невирішених повністю частин загальної проблеми є недостатність досліджень протидії поширенню соціально небезпечних захворювань в умовах системних змін.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Проаналізувати нормативно-правову базу з питань профілактики соціально небезпечних захворювань та запропонувати шляхи удосконалення державної політики щодо профілактики поширення соціально небезпечних захворювань в умовах системних змін.

У нашому дослідженні соціально небезпечні хвороби (ВІЛ-інфекція/СНІД, туберкульоз, наркоманія, алкоголізм, вірусні гепатити та ін.) з точки зору державного підходу розглядаємо як об'єкт державної політики.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Вітчизняні дослідники, що вивчають проблеми, пов'язані з виникненням та поширенням соціально небезпечних хвороб, вказують на низьку ефективність існуючої в Україні моделі державного управління у сфері охорони здоров'я, зокрема щодо профілактики ВІЛ-інфекції/СНІДу [4]. Досвід міжнародної практики засвідчує, що в управлінні соціально небезпечними хворобами слід більш активно впроваджувати механізми міжгалузєвої співпраці [5], що збільшує ресурс національної відповіді на ці виклики за рахунок залучення ресурсів держави, громадян та бізнесу, а також ресурси міжнародного співтовариства.

Соціально небезпечні хвороби — туберкульоз, ВІЛ/СНІД, наркозалежність, гепатити — стали викликами для сучасної системи охорони здоров'я і державної політики загалом. Ці хвороби можна попередити (про це свідчать дослідження українських і зарубіжних учених), однак втручання повинні орієнтуватися на зміну поведінки та ґрунтуватися на сучасних ідеях [6].

Сучасна нормативно-правова база (закони, підзаконні акти у формі постанов Уряду, наказів Міністерства охорони здоров'я України (МОЗ) тощо) з питань профілактики соціально небезпечних захворювань налічує значну кількість документів. Законодавчу базу складають Конституція України, закони України "Про затвердження Загальнодержавної цільової соціальної програми протидії захворюванню на туберкульоз на 2012-2016 роки", "Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ", "Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю", "Про соціальні послуги", "Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії". Підзаконними нормативно-правовими актами, що регулюють діяльність у сфері профілактики соціально-небезпечних хвороб є: Укази Президента України "Про вдосконалення державного управління у сфері протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу та туберкульозу в Україні", "Про невідкладні заходи щодо запобігання поширенню ВІЛ-інфекції/СНІДу", "Про додаткові заходи щодо посилення боротьби з ВІЛ-інфекцією/СНІДом"; акти Кабінету Міністрів України "Про розмір щомісячної державної допомоги ВІЛ-інфікованим дітям і дітям, які страждають на хворобу, зумовлену ВІЛ", "Про схвалення Концепції Загально-

державної цільової соціальної програми протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу на 2014—2018 роки", "Про схвалення Концепції Загальнодержавної цільової соціальної програми протидії захворюванню на туберкульоз на 2012—2016 роки", "Про схвалення Стратегії реформування системи надання соціальних послуг" від 8 серпня 2012 року № 556-р тощо.

Закон України "Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ" визначає, що державна політика у сфері протидії поширенню хвороб, зумовлених ВІЛ, реалізується шляхом розроблення, фінансового та матеріального забезпечення реалізації загальнодержавних та інших програм, що передбачають здійснення заходів з профілактики поширення ВІЛ-інфекції, інформаційно-роз'яснювальної роботи щодо принципів здорового та морального способу життя, духовних цінностей і відповідальної поведінки у сфері сексуальних стосунків, розроблення навчальних, просвітницьких та виховних програм з цих питань для середніх, професійно-технічних і вищих навчальних закладів, здійснення спеціальної підготовки медичного персоналу, проведення фундаментальних і прикладних наукових досліджень, розвиток міжнародного співробітництва у цій сфері [7].

Профілактика суспільно-негативних явищ є завданням не лише держави, а й сім'ї. Можна погодитися з Т. Семигіною, яка зазначає, що профілактична робота має розпочинатися не в підлітковому віці, якому притаманні прояви бунтарства та заперечення цінностей, а у ранньому дитинстві. Актуальності набуває робота з батьками, спонукання їх обговорювати із дітьми ризики для здоров'я, контролювати проведення вільного часу, створювати довірливу атмосферу в сім'ї, дотримуватися сімейних цінностей усіма її членами. Такий підхід має бути забезпечений належною навчальною, методичною літературою для батьків та активною роботою консультативних центрів [3].

Як зазначається в Концепції Загальнодержавної цільової соціальної програми протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу на 2014—2018 роки розв'язання проблеми поширення епідемії ВІЛ-інфекції/СНІДу потребує розроблення та прийняття Загальнодержавної цільової соціальної програми протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу, метою якої є зниження рівня захворюваності і смертності від ВІЛ-інфекції/СНІДу шляхом забезпечення створення системи безперервного надання якісних і доступних послуг з профілактики та діагностики ВІЛ-інфекції, насамперед серед представників груп підвищеного ризику щодо інфікування ВІЛ, послуг з лікування, догляду і підтримки людей, які живуть з ВІЛ, у рамках реформування системи охорони здоров'я [8].

Світовий досвід свідчить, що для усунення проблем, пов'язаних з туберкульозом, необхідно забезпечити реалізацію державної політики у сфері профілактики, своєчасного виявлення та лікування хворих шляхом об'єднання зусиль органів державної влади та громадськості. У 2012 році затверджено Загальнодержавну цільову соціальну програму протидії захворюванню на туберкульоз на 2012—2016 роки, в якій передбачено заходи поліпшення епідемічної ситуації в напрямі зменшення кількості хворих на туберкульоз, зниження рівня захворюваності та смертності від нього, ко-інфекції (туберкульоз/ВІЛ-інфекція), темпів поширення мультирезистентного туберкульозу шляхом реалізації державної політики, що ґрунтується на принципах забезпечення загального та рівного доступу населення до високоякісних послуг з профілактики, діагностики і лікування туберкульозу [9].

У формуванні та реалізації державної політики у сфері профілактики соціально небезпечних захворювань державою застосовуються різні засоби, методи й підходи.

ВИСНОВКИ

У даний час залишаються невирішеними питаннями щодо реформування системи надання соціальних послуг соціально вразливим верствам населення; надання медико-соціальної допомоги даній категорії громадян; невизначеності вартості медико-соціальної послуги тощо. Стан вітчизняного законодавства, що регламентує державне регулювання протидії соціально небезпечним хворобам не відповідає вимогам євроінтеграційного курсу держави.

Тому актуальним є питання удосконалення державного управління у сфері профілактики соціально небезпечних хвороб, зокрема необхідно здійснити такі заходи.

1. З огляду на те, що проблема поширення соціально небезпечних хвороб має міжгалузевий характер, визначити сфери відповідальності різних центральних органів виконавчої влади за виконання заходів щодо профілактики соціально небезпечних хвороб та внести відповідні зміни та доповнення в положення про них.

2. Створити Центр з профілактики соціально небезпечних хвороб при Міністерстві охорони здоров'я України.

3. Розробити ефективну міжвідомчу стратегію формування державної політики на виклики соціально небезпечних хвороб.

4. Розробити міжгалузеву концепцію надання медико-соціальної допомоги особам, які хворіють соціально небезпечними хворобами.

5. Визначити вартість медико-соціальної послуги, забезпечити адресність надання таких послуг.

6. Забезпечити ведення єдиної інформаційно-аналітичної системи та створити єдину базу даних осіб, які хворіють соціально небезпечними хворобами.

7. Посилити механізми соціально-правового захисту та соціально-психологічної реабілітації даної категорії осіб.

8. Провести соціологічні дослідження з питань профілактики соціально небезпечних хвороб.

9. Забезпечити участь громадськості у здійсненні політики профілактики соціально небезпечних хвороб.

10. Проводити інформаційно-освітню політику з молоддю та іншими вразливими верствами населення шляхом проведення тренінгів, круглих столів тощо.

Крім того, для підвищення ефективності державної політики щодо профілактики соціально небезпечних захворювань, слід враховувати і такий обов'язковий компонент управління як політичні умови, тобто визнання об'єкта управління з боку політичного керівництва держави одним із пріоритетів соціальної політики.

Перспективи подальших досліджень стосуються розробки науково обгрунтованих рекомендацій органам виконавчої влади щодо протидії поширенню соціально небезпечних захворювань в умовах реформування вітчизняної сфери охорони здоров'я.

Література:

1. Конституція України: закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

2. Хожило І.І. Державна політика України у сфері профілактики ВІЛ-інфекції/СНІДу: механізми формування та реалізації: автореф. дис... д-ра наук з держ. управління: 25.00.02 / І.І. Хожило; Донецький держ. ун-т управління. — Донецьк, 2009. — 36 с.

3. Семигіна Т.В. Поширення соціально небезпечних хвороб та їх профілактика / Т.В. Семигіна, О.Ю. Вовкогон // Протидія соціально небезпечним хворобам: вивчення українського досвіду / [за ред. Семигіної Т.В.]; Нац. ун-т "Києво-Могилянська академія", Школа охорони здоров'я, Центр досліджень здоров'я та соціальної політики. — К.: Унів. вид-во "Пульсари", 2010. — С. 7—38.

4. Методичні рекомендації щодо оцінювання ефективності державної політики у сфері профілактики ВІЛ/СНІДу: регіональний вимір / С.М. Серьогін, В. М. Лехан, О.Б. Петряєва та ін. — Д.: ДРІДУ НАДУ, 2007. — 36 с.

5. Якобчук А.В. Вирішення проблем ВІЛ/СНІДу на державному рівні з урахуванням міжнародного досвіду / А.В. Якобчук // Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України. — 2006. — № 2. — С. 75—81.

6. Профілактика суспільно небезпечних хвороб: світоглядний вибір? // Віче. — 2010. — № 8 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/1962/>

7. Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ: закон України від 12 груд. 1991 р. № 1972-ХІІ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1972-12>

8. Про схвалення Концепції Загальнодержавної цільової соціальної програми протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу на 2014—2018 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 трав. 2013 р. № 356-р [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/356-2013-%D1%80>

9. Про затвердження Загальнодержавної цільової соціальної програми протидії захворюванню на туберкульоз на 2012—2016 роки: закон України від 16 жовт. 2012 р. № 5451-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5451-17>

References:

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (1996), The Law of Ukraine "The Constitution of Ukraine", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (Accessed 5 October 2014).

2. Khozhylo, I.I. (2009), "Ukraine's policy of HIV / AIDS: mechanisms of formation and implementation", Abstract of Ph.D. dissertation, mechanisms of public administration, State University of Management of Donetsk, Donetsk, Ukraine.

3. Semyhina, T.V. and Vovkohon, O.Yu. (2010), "The prevalence of socially dangerous socially dangerous diseases in Ukraine and their preventions", *Protydiia sotsialno nebezpechnym khvorobam: vyvchennia ukrainskoho dosvidu, Pulsary, Kyiv, Ukraine.*

4. Seregin, S.M. Lehan, V.M. and Petriaeva, O.B. (2007), *Metodychni rekomendaciyi shhodo ocynuyannya efektyvnosti derzhavnoyi polityky u sferi profilaktyky VIL/SNIDu: regionalnyj vymir* [Guidelines for assessing the effectiveness of state policy in the field of HIV / AIDS regionally dimension], DRIDU NADU, Kyiv, Ukraine.

5. Yakobchuk, A.V. (2006), "Addressing HIV / AIDS at the national level with international experience", *Visnyk sotsialnoy gigiyeny ta organizaciyi oхorony zdorovya Ukrayiny*, vol. 2, pp. 75—81.

6. (2010), "Prevention of socially dangerous diseases: ideological choices?", *Viche*, [Online], vol. 8, available at: <http://www.viche.info/journal/1962/> (Accessed 5 October 2014).

7. The Verkhovna Rada of Ukraine (2012), The Law of Ukraine "On combating the prevalence of diseases caused by the human immunodeficiency virus (HIV) and Legal and Social Protection of People Living with HIV", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1972-12> (Accessed 5 October 2014).

8. Cabinet of Ministers of Ukraine (2013), "Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On approval of the Concept of the National Programmer on Combating HIV / AIDS in 2014—2018 years", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/356-2013-%D1%80> (Accessed 5 October 2014).

9. The Verkhovna Rada of Ukraine (2012), The Law of Ukraine "On approval of the National Programmer on TB for 2012—2016", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5451-17> (Accessed 5 October 2014).

Стаття надійшла до редакції 05.10.2014 р.